

HANGİ KIZI KAÇIRIRDINIZ: MOZART'IN SARAYDAN KIZ KAÇIRMA OPERASI İLE KÖROĞLU'NUN ARAP'IN KIZINI KAÇIRMASI EPIĞİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Recep KOÇAK**

Öz

19.yy'ın ikinci çeyreğine doğru edebiyat tarihinin bir kolu olarak gelişen mukayeseli edebiyat veya karşılaştırmalı edebiyat bilimi, en yalın haliyle toplumların edebiyatları aracılığıyla birbirlerini nasıl görüp yorumladıklarına olanak tanıyan bir disiplindir. Bir başka ifadeyle karşılaştırmalı edebiyat bilimi, farklı toplumlara ait incelenecek mevcut eserlerden, edebi yaratımlardan hareketle kültürleri okuma denemesidir. Karşılaştırmalı edebiyatın temelinde, Goethe'nin formüle ettiği "Weltliterature (dünya edebiyatı)" kavramı yatmaktadır. Bu bağlamda bir dünya edebiyatı kurma düşüncesi etrafında şekillenen karşılaştırmalı edebiyat biliminin; milletlerin birbirini tanımasına köprü olacak şekilde ulusal olanın ötesine geçme fikriyle doğduğunu söylemek mümkündür. Karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında iki veya daha fazla eser arasında biçim, içerik, konu, motif, gelişim, etkilenme, benzerlik ve farklılıklar açısından değerlendirme yapılabilmektedir. Sosyal bilimlerde diğ er disiplinlerde olduğu gibi karşılaştırmalı edebiyat disiplini içerisinde de yapıtların karşılaştırılmasına ilişkin birçok inceleme yöntemi bulunmaktadır. Disiplinin ortaya atıldığı tarihten günümüze kadar geçen iki asır içerisinde Pozitivist, Psikanalitik, Marksist, Feminist, Hesaplaşmacı, Okuyucuya Yönelik İnceleme, Felsefeye Dayalı İnceleme metodlarının yanı sıra eserin kendisini esas alan Metne Bağlı İnceleme, Yorumlayıcı, Alımlama Estetiği, Çoğulcu İnceleme, metodları söz konusudur. On bir farklı karşılaştırmalı edebiyat yöntemi içerisinde hiç şüphesiz araştırmacıya derin bir esneklik sağlaması ve farklı seçenekler sunması açısından çoğulcu inceleme tekniğinin oldukça kullanışlı olduğunu söylemek mümkündür. Çoğulcu (eklektik) inceleme yöntemi, araştırmacıya bir anlatım ve aktarım, yorumlama rahatlığı sağlayan, onu tek bir yöntem içinde bunalıp kalmaktan kurtaran bir yöntemdir. Çoğulcu inceleme yöntemi, araştırmacının bir bakıma kendi sezgi gücüne dayanarak bir edebi eseri ağır basan özelliğine göre incelemesine olanak tanıyan bir yöntemdir. Bu çalışmada karşılaştırmalı edebiyat disiplini içerisinde yöntemsel açıdan esneklik ve öznel bir değerlendirme sağlayan çoğulcu inceleme tekniği kullanılarak kendi kültürel referans çevrelerinden hareketle Batı medeniyetinin başat operalarından sayılan Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası ile yayılma alanı olarak Türk sözlü ve yazılı gelenek içerisinde Doğu ve Batı Türklüğünü aynı retorik macerada buluşturan Köroğlu Destanının Türkmensahra varyantında tarafımızca derlenen 'Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması' kolu mukayese edilmiş, her iki yaratım arasındaki yapısal, fonksiyonel ve tematik unsurlar bireysel ve kolektif yaratım içerisinde kültürel bağlam süzgecinden geçirilerek mukayese edilmiştir. Çoğulcu inceleme tekniği içerisinde her iki metin arasında yapı, içerik, fonksiyon karşılaştırılmalarına ilişkin yapılan okuma denemesinde şu sonuçlara ulaşılmıştır: Yapısal bağlamda; Saraydan Kız Kaçırma operasında, dramatik gösterimler Doğuya has nefesli ve vurmali sazların eşliğinde baladların ardılı aryalarla anlatılmış, Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması kolunda ise icra performansına bağlı dramatik gösterimler iki telli saz/dutarın eşliğinde aydım/türkülerle ifade edilmiştir. Metinlerin karşılaştırılmalı sosyo-kültürel izdüşümlerinde başlangıçta İspanyol soylusu Belmonte ve Halk kahramanı Köroğlu müşterek amaçlar doğrultusunda hareket etseler de metinlerin derin yapısında, bireysel ve geleneksel dünya görüşü her iki metin arasındaki makasın açılmasına neden olmuştur. Belmonte'nin macerası salt sevgilisi Konstanze'yi kurtarmak için bireysel başlayıp bireysel son bulurken, Köroğlu ise Bibihan'ı kaçırdıktan sonra ona âşık olmasına rağmen geleneksel normlara bağlı kabuller onun duygularına ket vurmuş, nihayetinde törenin isteği üzerine kahramanın yaşlı amcasıyla Bibihan evlendirilerek metin son bulmuştur. Fonksiyonel açıdan, birinci metin sonuçları itibariyle Avrupa merkezli oryantalizmin yükselişini öncülerken; Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması epik yaratımında ise 7. yy Arap-Türkmen savaşlarına binaen Türkmensahra bölgesine gelen Arapların evlilik yoluyla devşirildiğine, Türkmen toplumu içerisinde entegre edildiğine dair işlevsel referans sağladığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkmensahra, Köroğlu, Mozart, Oryantalizm, Karşılaştırmalı Edebiyat.

* Geliş Tarihi/Received Date: 10.04.2026 Kabul Tarihi/Accepted Date: 25.06.2026

DOI: <https://doi.org/10.55666/folklor.1927612>

** Dr., Bağımsız Araştırmacı, Ankara-Türkiye, recepkoçak06@outlook.com

WHICH GIRL WOULD YOU KIDNAP: A CRITIQUE OF MOZART’S OPERA THE ABDUCTION FROM THE SERAGLIO AND KÖROĞLU’S EPIC THE ABDUCTION OF THE ARAB’S DAUGHTER

Abstract

Comparative literature or the science of comparative literature, which developed as a branch of literary history towards the second quarter of the 19th century, is a discipline that, in its simplest form, allows societies to see and interpret each other through their literature. In other words, the science of comparative literature is an attempt to read cultures based on the existing works and literary creations of different societies to be examined. The basis of comparative literature lies in the concept of “Weltliterature /world literature” formulated by Goethe. In this context, it can be said that the discipline of comparative literature, which has taken shape around the idea of establishing a “world literature”, originated from the notion of transcending the national in order to serve as a bridge. In comparative literary studies, works can be evaluated in terms of form, content, theme, influence, similarities and differences between two or more works. As in other disciplines within the social sciences, the discipline of comparative literature also encompasses numerous methods of analysis relating to the comparison of literary works. Over the two centuries since the discipline’s inception, approaches such as Positivist, Psychoanalytic, Marxist, Feminist, Reckoning, Reader Centred Analysis and Philosophy Based Analysis, as well as methods centred on the work itself, such as Text Based Analysis, Interpretative Analysis, Aesthetics of Reception and Pluralist Analysis. Among eleven methods of comparative literature, it is undoubtedly possible to state that the pluralist approach is particularly useful in terms of providing the researcher with considerable flexibility and offering a range of options. The pluralistic approach is a method that affords the researcher freedom in narration, presentation and interpretation, thereby sparing from becoming bogged down within a single method. The pluralistic approach is a method, in a sense, enables the researcher to analyse a literary work according to its predominant characteristics, relying on their own intuitive judgement. The results were obtained in the reading attempt regarding the structure, content and function comparisons between both texts within the pluralistic analysis technique: In the structural context; In the opera *Abduction from the Seraglio*, dramatic performances were expressed with arias followed by ballads, accompanied by Eastern wind and percussion instruments, and in *Köroğlu's The Abduction of the Arab's Daughter*, dramatic performances related to the performance were expressed with aydım/folk songs accompanied by a two-stringed saz/dutar. While Belmonte's adventure started and ended individually just to save Konstanze, Köroğlu fell in love with Bibihan after kidnapping her, but the acceptances of traditional norms inhibited his feelings, and eventually the text ended by marrying Bibihan to the hero's old uncle upon the request of the ceremony. Functionally, the first text the rise of Eurocentric orientalism in terms of its results; It has been evaluated that Köroğlu's epic creation, *The Abduction of the Arab's Daughter*, provides a functional reference that the Arabs who came to the Turkmensahra region as a result of the Arab-Turkmen wars of the 7th century were integrated into the Turkmen society through marriage.

Keywords: Turkmensahra, Köroğlu, Mozart, Orientalism, Comparative Literature.

Giriş

Bir disiplin olarak 19.yy’ın ikinci çeyreğine doğru ortaya çıkan karşılaştırmalı edebiyat bilimi, en yalın haliyle toplumların edebiyatları aracılığıyla birbirlerini nasıl görüp yorumladıklarına olanak tanıyan bir disiplindir (Rousseau ve Pichois, 1994: 12). Bir başka ifadeyle karşılaştırmalı edebiyat bilimi, farklı toplumlara ait incelenecek mevcut eserlerden, edebi yaratımlardan hareketle kültürleri okuma denemesidir. Kefeli’ye göre (2006: 332) karşılaştırmalı edebiyat yöntemi, dünya üzerindeki farklı edebiyatları birleştiren, yorumlayan bir üst-sentez yöntemidir.

Karşılaştırmalı edebiyatın temelinde, Goethe’nin formüle ettiği “Weltliterature (dünya edebiyatı)” kavramı yatmaktadır. Bu bağlamda bir dünya edebiyatı kurma düşüncesi etrafında şekillenen karşılaştırmalı edebiyat bilimi, milletlerin birbirini tanımasına köprü olacak şekilde ulusal olanın ötesine geçme fikriyle doğduğunu söylemek mümkündür. Ancak burada Goethe’nin dünya edebiyatıyla kastettiği coğrafyanın Almanya, İngiltere, Fransa ve İtalya’dan ibaret olduğuna ilişkin görüşler bulunmaktadır (İmamoğlu, 2020: 252-253). Nitekim İnci Enginün’e göre edebiyat tarihinin bir kolu olarak gelişen karşılaştırmalı edebiyat bilimi, başlangıçta Avrupa edebiyatının gelişim çizgisini ve Avrupa topluluklarının kültür birliğini göstermek koşuluyla eserlerin incelenmesine yönelik ortaya atılmış bir disiplindir (1999: 12-13). Ortaya çıktığı dönemde çok dar bir çizgide gelişen “Weltliterature” kavramı, günümüz itibarıyla artık değişen dünya şartları ve kavramın dar bir çerçevede ele alınmasına ilişkin yöneltilen eleştiriler sonucunda bütün dünya milletlerini kapsayan bir yörüngede hareket etmeye başlamıştır (İmamoğlu, 2020: 253).

Hangi Kızı Kaçırırdınız: Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası ile Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması Epigi Üzerine Bir Değerlendirme

Tıpkı öteki karşılaştırmalı bilim dallarında olduğu gibi (karşılaştırmalı din, karşılaştırmalı hukuk, karşılaştırmalı anatomi, karşılaştırmalı filoloji vs.) mukayeseli edebiyat disiplini de karşılaştırma yöntemi vardır (Aytaç, 2016: 93; Saussy, 2003: 337). Bu anlamda karşılaştırmalı edebiyat disiplini, birçok paralel dalı olan ve birçok yönde kök salıp gelişebilen ağaç biçimli disiplinleri çağırıştırır (Saussy, 2003: 337). Karşılaştırmalı edebiyat biliminin, karşılaştırma açısından sınırları kesin olarak çizilmese de (Rousseau ve Pichois, 1994: 49) 20.yy'ın ortalarına kadar mukayeseye konu olacak edebi metinlerin; akımlar ve eğilimler, türler ve biçimler, motif, tip ve temalar etrafında inceleme metodolojisi izlediğini ifade etmek mümkündür (Yu, 2006: 44).

Karşılaştırmalı edebiyat çalışmaları en yaygın şekliyle ortak konu ve motif ağırlıklı yapılırlar. İnsanlık tarihi boyunca ağızdan ağıza, bir ülkeden başka bir ülkeye bir yazardan başka bir yazara geçen ortak konular doğal olarak karşılaştırmalı edebiyat bilimciler için biçilmiş kaftan mahiyetindedir (Aytaç, 2016: 93). Bununla birlikte karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarına bir sınır çizmek gerekirse yapılan incelemeler iki veya daha fazla eser arasında biçim, içerik, konu, motif, gelişim, etkilenme, benzerlik ve farklılıkları açısından yapılabilir (Baytekin, 2006: 112). Farklı iki ülkede farklı zamanlarda yaşamış yazarı belli olsun veya olmasın yaratımlar için aynı konuyu keşfetmiş olmak bir çeşit iz sürme sonucu ortaya çıkarmak bir başarı sayılabilir. Ancak nasıl işlendiğinin veya konu dahilinde gelişen olayların kendi kültür çevrelerinden hareketle nasıl yorumlanacağına ilişkin çıkarımlarda bulunmak karşılaştırmalı edebiyat çalışmalarında beklenen çıktılar olarak görülebilmektedir (Aytaç, 2016: 94).

Karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde disiplinin ortaya atıldığı tarihten günümüze kadar geçen iki asır içerisinde birçok yöntemden bahsetmek mümkündür. Karşılaştırmalı edebiyat disiplini içerisinde Pozitivist, Psikanalitik, Marksist, Feminist, Hesaplaşmacı, Okuyucuya yönelik inceleme, felsefeye dayalı inceleme metodlarının yanı sıra eserin kendisini esas alan "Metne Bağlı İnceleme, Yorumlayıcı, Alımlama Estetiği, Çoğulcu İnceleme Metodları" söz konusudur (Aytaç, 2016: 102-106). Dolayısıyla başlangıçta karşılaştırmalı edebiyat incelemelerinde yöntem karmaşası gibi görünen şey esas itibarıyla disiplinin doğasından kaynaklanan yöntem çeşitliliğidir.

Gürsel Aytaç'ın ifade ettiği on bir farklı karşılaştırmalı edebiyat yöntemi içerisinde hiç şüphesiz araştırmacıya derin bir esneklik sağlaması ve farklı seçenekler sunması açısından çoğulcu inceleme tekniğinin oldukça kullanışlı olduğunu söylemek mümkündür. Çoğulcu (eklektik) inceleme yöntemi, araştırmacıya bir anlatım ve aktarım, yorumlama rahatlığı sağlayan, onu tek bir yöntem içinde bunalıp kalmaktan kurtaran bir yöntemdir. Çoğulcu inceleme yöntemi, araştırmacının bir bakıma kendi sezgi gücüne dayanarak bir edebi eseri ağır basan özelliğine göre incelemesine olanak tanıyan bir yöntemdir (Aytaç, 2016: 106).

Bu bağlamda, yukarıda çizdiğimiz karşılaştırmalı edebiyat disiplini içerisinde yöntemsel açıdan esneklik ve öznel bir değerlendirme sağlayan çoğulcu inceleme tekniği kullanılarak kendi kültürel referans çevrelerinden hareketle Batı medeniyetinin başat operalarından sayılan Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası ile yayılma alanı olarak Türk kültür ekolojisi içerisinde Doğu ve Batı Türklüğünü aynı retorik macerada buluşturan Köroğlu Destanının Türkmensahra varyantında tarafımızca derlenen 'Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması' kolu mukayese edilecektir.

Bu anlamda çoğulcu inceleme tekniği içerisinde metinlerden hareketle yapı, içerik, fonksiyon karşılaştırması yapılacaktır. Metinlerin okuyucuya sunulduğu yapısal tür özellikleri, içerik bakımından kaçırma teması etrafında şekillenen ve kaçırma eylemi sonrası ana kahramanların tutumu, ana kahramanların tutumunu etkileyen yetiştikleri veya içinde doğdukları sosyo-kültürel çevreleri, metinlerin sonuçları itibarıyla fonksiyonel bağlam derinlikleri tahlil edilecektir.

Türkmensahra Sahası Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması Kolu Özeti

Türk sözlü ve yazılı gelenek içerisinde Köroğlu anlatıları; Balkanlardan Türkistan'a ve Sibirya'daki Kazaklara, Uygurlara, Tobol Tatarlarına, Karayimlere, Özbek ve Türkmenlere, Türk kültür ekolojisi içerisinde tasavvur edebileceğimiz Taciklere, Buhara Araplarına, Kafkasya halklarından Ermenilere ve Gürcülere kadar geniş bir yayılma alanı bulmuş, epope seviyesinde bir epik dstandır (Reichl, 2002: 344). Bu bakımdan Köroğlu anlatılarının, dilsel ve etnik sınırları aşması dolayısıyla kültür ekolojimizin yayılma alanını en iyi örnekleyen anlatılardan biri olduğu söylenebilmektedir.

Temelde Doğu ve Batı versiyonları olmak üzere iki ayrı tematik yayılma ekseninde değerlendirilen Köroğlu destanının Azerbaycan ve Türkiye sahası başta olmak Batı versiyonlarının

kalıbını; Köroğlu'nun babasının zalim efendisi tarafından gözlerine mil çekilmesinden dolayı 'Kör adamın oğlu' adını aldığı ve birtakım olaylarla metnin dokusunun şekillendirildiğine ilişkin anlatı çatısı oluşturulur. Destanın Doğu varyantlarında ise kahraman olağanüstü bir şekilde dünyaya gelir. Mezarda doğduğu için Gur/Gor (mezar) +oğlu, adını aldığı anlatılır (Reichl, 2002: 344).

Dolayısıyla Köroğlu destanının kendine mahsus bir anlatım geleneği yaratma gücüne sahip olması, destanın farklı coğrafyalarda yayılma ve metnin muhtevası ve çatısında birtakım farklılaşmaların yaşanmasına olanak sağlamıştır (Yıldırım, 1998: 169-176). Bu bakımdan farklılaşmaya bağlı Türk dünyası özelinde Köroğlu destanının pek çok eş veya benzer metinleri ortaya çıkmış, neredeyse Türk boylarının tamamında destanın izlerini sürmek mümkün olmuştur (Solmaz, 2020: 1-2).

Bu bağlamda Köroğlu destanının izlerini sürebileceğimiz coğrafyalardan birisinin de Türkmensahra coğrafyası olduğunu belirtmek mümkündür. Türkmensahra bölgesi tıpkı İran'ın Tebriz/Karadağ, Urmiye, Sulduz/Karapapak, Zencan, Kum/Save, Kaşkay, Horasan muhitlerinde olduğu gibi aşık muhitlerindendir. Bu muhitlerde genelinde çatı bir kavram olarak sözel anlatılar, özelinde ise Köroğlu destanı anlatıları, toylarda, âşık kahvehanelerinde, âşık okullarında ve çeşitli meclislerde aşıklar tarafından icra edilir (Özdamar, 2014: 53-55; Özdamar, 2023: 26-42).

Türkmensahra sahası Köroğlu epik destan anlatıları, bahşılar tarafından dutar eşliğinde icra edilir. Ancak burada epik destanların aktarımına has rafine bir dinleyici kitlesi önünde günler boyu süren bir anlatım/aktarım mekanizmasından söz etmek mümkün değildir. Tıpkı Buhara Araplarından ve Gürcülerden derlenen Köroğlu anlatılarında olduğu gibi Türkmensahra Köroğlu anlatmalarının da nesir kısımları kısadır. 21.yy'ın ilk çeyreğini tamamladığımız göz önünde bulundurulduğunda bu durumun son derece normal karşılanması gerektiği değerlendirilebilir. Dolayısıyla Türkmensahralı bahşılar arasında destan devrine has bir aktarım performansı söz konusu değildir. Ekseriyetle Türkmensahralı bahşılar arasında Köroğlu destanı özelinde nazım kısımlarının ön planda tutulduğu manzum kısımlarının dutar eşliğinde icra edilmeye heveskar olduğu bir gelenek söz konusudur. Mekânsal bakımından bölgede kahvehane kültürünün olmaması, Türkmen bahşıların toylarda veya davet edilmeleri üzerine gittikleri geleneksel Türkmen mimarisinden müstakil alacık çadırlarda sanatlarını icra etmelerini elzem kılmıştır.

Bunun yanı sıra bölgede yaz sıcaklık ortalamasının yer yer 46 dereceyi bulması hasebiyle Türkmen bahşıların davet üzerine yaylalarda açık alanda bir gölgelik altında sanatlarını icra ettiklerini de belirtmek mümkündür. Nitekim metne konu olan Köroğlu destanına bağlı epizot böyle bir dönemde ve böyle bir ortamda kayıt altına alınmıştır. Meysem Bahşi'nin icra ettiği 'Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması' kolu, 21.07.2019 tarihinde yaz sıcaklığının 46 dereceyi bulduğu bir zaman diliminde sıcaktan korunmak için yaylaya çıkıldığı Semnan eyalet sınırına yakın Hoş Yaylak mevkinde kayıt altına alınmıştır.

"Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması" kolu, esas itibariyle Köroğlu'nun Doğu versiyonlarında görülen düşman kızının kaçırılmasıyla sonuçlanan bir anlatı dokusuna sahiptir. Nitekim Köroğlu'nun kız kaçırmasına bağlı intikam alması motifinin destanın Kazak ve Uygur versiyonunda da görüldüğünü söylemek mümkündür. Köroğlu, Kazak versiyonunda Reyhan Arap'ın kızı Kurbangülü; Uygur versiyonunda ise Danyar Pehlivan'ın kızını kaçırıp intikam alır ve epizot son bulur (Ekici, 2004: 133-136).

Köroğlu destanının benzer epizoda bağlı Türkmensahra kolunda ise Köroğlu'nun yengesini Arap Reyhan kaçırır, yengesini kurtarmak için Köroğlu, Arap Reyhan'ın evini basar, yengesini götürmek ister fakat yengesi kabul etmez. Artık yaşlandığını kendisini götürse dahi Arap Reyhan'ın Köroğlu'nun güçten kuvvetten kesilmiş birini kaçırmaya gücünün yettiğine dair dedikodu çıkaracağını dolayısıyla Köroğlu'na itibarının zedeleyeceğini söyler. Bunun yerine Köroğlu'na Arap Reyhan'ın kızını kaçırmasını söyler. Köroğlu Arap Reyhan'ın kızı Bibihan'ı kaçırır. Bibihan ve Köroğlu birbirlerine âşık olurlar. Fakat Köroğlu Arap'tan ar alabilmek için Bibihan'ı yaşlı amcasına nikâhlar (KK-1):

Ännesi dedäsi ölerden soň goroglynyň özi galyýo. Gorogly galanda bunun dedäsinin zenanasynyn gelinejesi bar dyýo. Gelinejesini Reýhan Arap alyýo äkitiýo. Şo wakt gorogly oglanmyş onson alyp gidiýo näçe ýyl geçenden soň byr garry heleý byr zat dyýände şol seň näme ediýon Reýhan Arap diýän pılan kişi seniň gelinejeňi alyp gitti oňa namus etti. şujure diýände onsoň gorogly şoňa namus edip gidiýä. Waryýä bu gelinejesi äwin başy oturamyş onsoň gorogly ýörü meň seni alyp gitjek dyýo. Oňdan dyýo gelinejesi namus ýere düşmeýä dyýo. Oňdan dyýo ewe bar dyýo Bibihan dyýä

Hangi Kızı Kaçırırdınız: Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası ile Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması Epigi Üzerine Bir Değerlendirme

gyýzy ýar dyýo şonu al da git äkit dyýo. Gorogly gyzdan suw istiýo suwu gyz uzadanda gyzy şonđan ýaňky waryýo suw diläýä. Suw dileýende gyz bermiýo ha. Oňdan gelinejesi gyýgyryýo. Äý ber ber dyýo suw. Şonđan gyz suw uzadanda elinden tutup ardyňa alyp katyp gidiýä (...) Oňson Gorogly waranda özi almyýo gyýzy. O beýleki emosuňa weriýo. Är da. Agajan saňa Arabyň gyýzyňy bereýim dyýo (KK-1).

Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası Özeti

18. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın kültürel merkezlerinden biri olan Viyana'da, 26 yaşındaki Wolfgang Amadeus Mozart'ın elinden çıkan *Die Entführung aus dem Serail*/Saraydan Kız Kaçırma operası; sanatçının yaşadığı dönemin ve ardılları bakımından siyasi, kültürel ve müzikal akımlarının benzersiz bir sentezi olarak tarihe geçmiştir. 16 Temmuz 1782'de Burgtheater'da prömiyeri/ilk gösterimi yapılan bu eser, Alman singspiel geleneğini uluslararası bir seviyeye taşıyan öncü bir yapıt olduğu kabul edilmektedir (Alkan ve Sevdı, 2025: 16).

Sinopsisi/Özeti bakımından ifade etmek gerekirse Selim Paşa'nın yazlık sarayında geçen Saraydan Kız Kaçırma teatrali, İspanyol soylusu Belmonte'nin uşağı Pedrillo, nişanlısı Konstanze ve Konstanze'nin hizmetçisi Blonde'nin korsanlar tarafından kaçırılarak Osmanlı devlet adamı Selim Paşa'nın sarayına satılmasıyla başlar. Selim Paşa, Konstanze'yi görür görmez ona tutulur ve onu haremine ayırır. Bu sırada nişanlısının başına gelenleri öğrenen Belmonte, Selim Paşa'nın yazlık sarayına girerek kendini saray mimarı olarak tanıtır ve sarayda işe başlar. Uşağı Pedrillo sayesinde Selim Paşa'nın güvenini kazanarak sarayda serbest bir şekilde dolaşma ayrıcalığını kazanır. Bu arada Konstanze, sevgilisi Belmonte'nin sarayda olduğunu öğrenir. Selim Paşa ise Konstanze'ye son derece kibar davranarak kendisine âşık olmasını beklemektedir. Ancak Konstanze her fırsatta Selim Paşa'yı reddetmektedir. Koşullar oluştuğunda Belmonte ve uşağı Pedrillo, Konstanze'yi saraydan kaçırmaya karar verirler. Selim Paşa'nın uşağı Osman'ı sarhoş ettikten sonra planı uygulatır. Ancak Osman beklenmedik bir şekilde ayılır ve kaçakları yakalayıp Selim Paşa'nın huzuruna getirir. Paşanın huzurunda Konstanze, Belmonte'yi sevdiğini, ondan ayrılmaktansa ölmeyi tercih edeceğini söyler. Bu arada Selim Paşa, İspanyol soylusu Belmonte'nin eski düşmanı Hristiyan komutan Lastados'un oğlu olduğunu anlar. Eline intikam fırsatı geçmişken Selim Paşa merhamet ederek bu iki âşığı bağışlayıp memleketlerine gönderir (Mozart, 2022).

Singspiel/Müzikli Drama- Epik Destan Düellosu: Metinlerin Yapısal Bağlam Derinliği

Her iki metnin yapısal derinliği bakımından karşılaştırıldığında kuşkusuz epik destanların arkaik bir zemine oturduğunu söylemek mümkündür. Bilindiği üzere insanlık tarihinin geleneksel dünya görüşü olarak tanımlanan mitlerden sonra çoğunlukla onların gölgesini ve çizgilerini bir çerçeve olarak taşıyan epik destanlar; ilk çekirdeğini kahramanlık çağındaki uluslaşmanın hikâyesi olarak oluşturan zaman içerisinde sözlü olarak nakledilen unsurları da içerisinde barındıran anlatım tutumu olarak karşımıza çıkmaktadır (Çobanoğlu, 2015: 16). Başka bir ifadeyle bir kahramanın etrafında tecelli eden epik destanlar, zaman içerisinde dokusuna yeni çatışma unsurları ve coğrafyalar da ekleyerek günümüze kadar ait olduğu milletin sözel belleğinde varlığını sürdürmüştür.

Dolayısıyla Köroğlu destanı bilinmeyen bir dönemde bilinmeyen bir zaman diliminde yüzyılları aşan kolektif bir yaratma ve anlatma geleneğinin tezahürüdür. Yapısal bağlamda Saraydan Kız Kaçırma operası, singspiel geleneğinde yazılmış bir operadır (Çetiner, 2023: 111). Başlangıçta Alman müzikli drama olarak çoğunlukla İncil'den çeşitli sahnelerin sergilendiği yapıtlar olarak ortaya çıkan Singspiel türü, sonrasında operaya dahil olmuş ve 17. yy içerisinde ise komedi, aşk gibi konuları da bünyesine katarak yeni bir form görünümü kazanmıştır (Atabay, 2019: 31). Bu bakımdan Singspiel türünün arkaiklik bakımından epik destana göre daha yakın bir zamanda teşekkül ettiği değerlendirilebilir.

Singspiel müzikli drama türünde arylar ve baladlar bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında yapısal bağlamda epik destanlarda yer alan manzum parçalarla bir paralellik kurulması mümkündür. Metinlerin icrası sırasında enstrüman açısından da her iki yaratım arasında paralellik kurulabilmektedir. Saraydan Kız Kaçırma operasında, dramatik gösterimler Doğu'ya has nefesli ve vurmali sazların eşliğinde baladların ardılı arylarla anlatılırken, Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması kolunda ise icra performansına bağlı dramatik gösterimler iki telli saz/dutarın eşliğinde aydım/türkülerle ifade edilmiştir.

Köroğlu-Belmonte Düellosu: Metinlerin Sosyo-Kültürel Bağlam Derinliği

Başlangıçta İspanyol soylusu Belmonte ve halk kahramanı Köroğlu “kız kaçırma teması” etrafında şekillenen müşterek amaçlar doğrultusunda hareket etseler de metinlerin derin yapısında, bireysel ve geleneksel dünya görüşü her iki metin arasındaki makasın açılmasına neden olmuştur. Belmonte’nin macerası, salt sevgilisi Konstanze’yi kurtarmak için bireysel başlayıp bireysel son bulurken, Köroğlu ise Bibihan’ı kaçırdıktan sonra ona âşık olmasına rağmen geleneksel normlara bağlı kabuller onun duygularına ket vurmuş, nihayetinde törenin isteği üzerine yaşlı amcasıyla Bibihan’ı evlendirilerek metin son bulmuştur.

Esas itibarıyla Belmonte’nin bu tutumu, Avrupa merkezli bireycilik yaklaşımının doğal bir tezahürüdür. Bireysel mutluluğu toplumun ve devletin önünde tutan Avrupa insanının felsefi ve kültürel yaklaşımını yansıtır. Köroğlu’nda olduğu gibi epik aksiyonlar görülmez. Hatta Selim Paşa’nın yanında acizdir, paşanın merhametine sığınır. Belmonte’nin tek amacı sevdiğine kavuşmaktır. Selim Paşa’nın deniz kıyısındaki sarayının önündeki serzenişleri onun tipik aşk adamı olduğunun bir göstergesi olarak karşımıza çıkar: “Acılar yetti artık çektiğim /Ah aşk doldu ziyade çilem/ Mutluluğu armağan et bana/ ve kavuştur beni murada” (Alkan ve Sevdî, 2025: 33).

Töre için yapılan bir aksiyon etrafında şekillenen “Köroğlu’nun Arap’ın Kızını Kaçırması” kolunda, geçmiş dönemlerde Türkmensahralı Türkmenlerle Farslar arasında bir çatışma unsuru olarak sıkça görülen esir kültürüne ilişkin kültürel referans söz konusudur. Yakın dönemlere kadar Türkmenlerin ve Farsların karşılıklı olmak üzere birbirlerinin evlerini yağmalamaları, aile bireylerini kaçırmalarına ilişkin bilgiler, halkın sözel belleğinde bugün bile yaşamaktadır. Öyle ki bu satırların yazarının derlediği bir olaya göre, Farsların Jergelan mıntıkasında bir Türkmen köyünü basıp yetişkin bir kızı kaçırdıkları, Türkmenlerin ise kaçıran adamın evini tespit ederek adamın hem oğlunu hem kızını kaçırdıkları, namuslarını temizleyebilmek için de kaçırdıkları kızı yaşlı bir Türkmenle evlendirerek aralarını temizlediklerine dair anlatılar mevcuttur (KK-2; KK-3). Bu bağlamda Köroğlu’nun yengesini kaçıran Arap’tan ar/öç alabilmek için Arap’ın kızı Bibihan’ı kaçırması ve Arap’ı insan içine çıkamaz hale getirebilmek için genç Bibihan’ı yaşlı amcasıyla evlendirmesine ilişkin yaratımı bu doğrultuda tahayyül etmek mümkündür.

Öte yandan destan kahramanı Köroğlu’nun Bibihan’ı kaçırdıktan sonra ona âşık olması dahilinde töre-bireysel aşk çatışması yaşadığı ifade edilebilir. Epizodun son bölümünde Köroğlu’nun icra ettiği “Ağajan sana Arap’ın Kızını Vereyim Mi” aydımı/türküsu böyle bir çatışmanın dışavurumunu yansıtmaları açısından dikkate değerdir. Köroğlu, töre karşısında bireysel aşkı için hiç mücadele etmez. Türk toplumuna has kronik bir duyarlılıkla aşkını yüreğine gömüp aydım/türkü yakar:

Kubleden sallanyp geldi mestana (mestana x2)

Aga jan, Arabyň gyzyn bereýin (bereýin heyyy)

Jemalin görenler boldy diwana (diwana x2)

Jan agam Arabyň gyzyn bereýin (bereýin heyyy)

(....)

Ahyy heyyt Ay geldi bızım devran bu бага (bu бага bu бага x3)

Gözeller içeri geldim şu бага (heyy şu бага x 2)

Ehli gıyzlar bolsun hep sana sadaka (ah sadaka)

Jan agam Arabyň gıyzyn bereýim (bereyim heyy) (KK-1).

Yükselen Oryantalizm- Kutsal Kabileler Düellosu: Metinlerin Fonksiyonel Bağlam Derinliği

Fonksiyonel açıdan, birinci metin sonuçları itibarıyla Avrupa merkezli oryantalizmin yükselişine öncülük ederken; Köroğlu’nun Arap’ın Kızını Kaçırması epik yaratımında ise 7. yy Arap-Türkmen savaşlarına binaen Türkmensahra bölgesine gelen Arapların evlilik yoluyla devşirildiğine, Türkmen toplumu içerisinde entegre edildiğine dair işlevsel referans sağlaması açısından okunabilmektedir.

Hangi Kızı Kaçırırdınız: Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası ile Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması Epiği Üzerine Bir Değerlendirme

Nitekim Türkmensahra bölgesinde dört halifenin soyundan geldiği düşünülen Hoca, Şıh, Maktum, Ata olmak üzere kutsal kabileler bulunmaktadır. Zaman içerisinde bölge Türkmenleriyle kaynaşan bu boyların Kureyş kabilesinden geldiğine inanıldığı için aşırı hürmet edildiği ve kutsal kabul edildikleri ifade edilmektedir (Ahungri, 1381: 109).

Arap tarihçileri Belazuri ve Taberi'nin aktardığına göre 7. yy'ın ikinci çeyreğine doğru İslami fetihler sırasında Cürcan ve Dehistan-bugünkü Türkmensahra- bölgesinde Türk hükümdar ailelerinden Sul adlı bir Türk başbuğundan söz edilmektedir. Bu yıllarda Halife Ömer'in komutanlarından Süveyd b. Mukarrin'in Cürcan'a doğru bir askeri sefer düzenlediğini ve Sul isimli Türkün vergi ödemek kaydıyla burada hükümdarlığına izin verildiği aktarılmaktadır (Kitapçı, 2004: 90-92). Arap tarihçileri Cürcan'daki Türkleri Eftalitlerle karıştırmazlar ve onlara istisnasız Türk adını verirler (Şahsi, 2020: lxviii). Bu bağlamda bölgede yaşayan kutsal kabilelerin de bu Arapların bakiyeleri olması kuvvetle muhtemeldir. Dolayısıyla metinde Reyhan Arap'ın Köroğlu'nun yengesini kaçırması, Köroğlu'nun ise Reyhan Arap'ın kızını kaçırmasına bağlı gelişen olayları tarihsel referans bakımından 7.yy'daki Cürcan'daki Türk-Arap çekişmelerine dayandığı yorumlanabilmektedir.

Avrupa merkezli oryantalizmin yükselişini öncüleyen Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası, 19. yy'ın boyunca baş gösteren “Oryantalist Operalar” geleneğinin başlangıcı sayılabilmektedir (Robinson, 1993). Mozart'ın müzikal egzotizm kullanımının, Batı'nın kültürel hegemonyasını pekiştirici bir işlev gördüğü düşünülen Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma operasında “alla turca” stilinin kullanımı, Doğu'yu karikatürize eden oryantalist bir bakışın müzikal ifadesi olarak kabul edilmektedir (Alkan ve Sevdı, 2025: 24).

Esasen Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma operasını içinde doğurduğu 18. yy Avrupa zihniyeti boyunca kaçırma temalı operaların meşhur olduğu ifade edilmektedir (Stilwell, 2010). Nitekim haremden kurtarma teması, 18. yy'ın sonlarına doğru Avrupalı bir kahramanı Doğulu bir kadın kahramanla eşleştiren Grétry'nin Kahire Kervanı (1783) veya bir başka Avrupa genelinde büyük beğeni toplayan bir diğer harem komedisi La Rencontre imprévue (Beklenmedik Buluşma) gibi birçok defa işlenen operalar söz konusudur (Meyer, 1974: 479).

18. yy'ın Avrupalılarının hayal gücünü özellikle büyüleyen Doğu yaşamının çekici yönü tematik anlamda harem gizemi olduğu kabul edilmektedir (Meyer, 1974: 478). Yüzyıllar boyunca Türkler, coğrafi olarak yakın, ancak gelenekleri açısından uzak olan gizemli bir Doğu'nun sakinleri olarak Avrupa egzotizminin hayal dünyasında yaşamışlardır. Dolayısıyla bu oryantalist algı, Avrupa insanının zihninde genellikle şehvetli, şehvet düşkünü, tehditkâr veya tehlikeli olarak tasavvur edilmiştir (Christiansen, 2008: 185).

Said'in (2025) oryantalizm teorisinde Avrupa kültürünün tamamının Avrupalı olmayan “Öteki”nin kötü niyetli temsilleriyle derinden yoğrulmuş olduğu değerlendirmesinden hareketle Saraydan Kız Kaçırma operasında da böyle bir zihniyetin izlerini yer yer takip etmek olasıdır. Bu bağlamda Türk öznesini kültürel Doğu'nun temsilcisi olarak ele alan çalışmaların başında gelen Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma operası, Avrupa insanı karşısında ötekiliğin inşasını örnekleyen en çok alıntı yapılan operalardandır (Balkış, 2010: 187).

Standart haremden kurtarma şeması üzerinde kurgulanan Saraydan Kız Kaçırma operasında sultan yerine bir paşa bulunur. Mozart'ın çizdiği Selim Paşa karakteri, on sekizinci yüzyıl Türk hükümdarları hakkındaki oryantalist klişelerin çoğunu bünyesinde barındırması açısından dikkat çekicidir. Selim Paşa başlangıçta Kostanze'ye gerçekten âşık olan, tutkulu bir Türk olarak tasavvur edilir. Haremne aldığı Kostanze'nin evlilik teklifini reddetmesi üzerine Selim Paşa için işkence veya ölüm cezası tehdidi altında emirlerine uyulması gereken zalim bir Türk tiran mizacı çizilerek izleyiciye oryantalist bakış açısını pekiştiren bir mesaj verilir. Operanın ilerleyen bölümlerinde, Konstanze'nin nişanlısı İspanyol soylusu Belmonte'nin eski düşmanının oğlu olduğunu anladığında Selim Paşa intikam almak ister. Ancak operanın sonunda Selim Paşa kötü adamdan ziyade sempatik bir karakter olarak karşımıza çıkar (Meyer, 1974: 480). Opera; müziği, dil ve edebiyatla çoğu zamanda siyasetle birleştiren dolayısıyla da toplumsal bir mesajı olan bir performanstır. Doğuyu temsil eden Türk yöneticilerinin yaşamları, Müslüman korsanlar tarafından kaçırılan Hristiyan erkek ve kadınların kaderleriyle kesiştirilir (Balkış, 2010: 187-188). Dolayısıyla Saraydan Kız Kaçırma operasında buna benzer bir yaklaşımın; Müslüman ve Hristiyan karakterler arasındaki aşk üçgenine romantik bir aşk ve kıskançlık

unsurları da eklenerek oyunların etkisinin artırılması amaçlanan “öteki”nin merak edilmesi hususunda oryantalist bir tavrın tezahürü olarak görülebilmektedir.

Sonuç

Doğu ve Batı medeniyetini temsil eden farklı yaratım süreçlerinin bir çıktısı olarak Köroğlu epik yaratımı içerisinde Arap’ın Kızını Kaçırması kolu ile Mozart’ın Saraydan Kız Kaçırma operasını karşılaştırmalı edebiyat perspektifinden incelediğimiz bu çalışmada, koşutluklardan ziyade farklılıkların daha baskın olduğu, bu baskınlığın da dünya görüşünden kaynaklandığı görülmüştür. Karşılaştırmalı edebiyat perspektifinden yapılan düelloda her iki metnin esas itibarıyla “kaçırma” teması etrafında şekillendiği başlangıçta görülse de temanın arka planında işleyen kültürel çevreden hareketle ana kahramanların davranış tipolojileri her iki metnin arasındaki makasın açılmasına neden olduğu değerlendirilebilmektedir. Belmonte’nin macerasının salt sevgilisi Konstanze’yi kaçırmak için bireysel başlayıp bireysel son bulması, ana kahramanın davranış tipolojisinin derinliğinde bireysel mutluluğu toplumun ve devletin önünde tutan Avrupa merkezli bireycilik yaklaşımının doğal bir tezahürü olduğu yorumlanabilmektedir. Köroğlu’nun ise Bibihan’ı kaçırdıktan sonra ona âşık olmasına rağmen geleneksel normlara bağlı kabullerin bireysel aşkına ket vurarak törenin isteği üzerine hareket etmesi belki de ödül olarak onun “halk kahramanı” seviyesine terfi etmesinin taşlarını döşeyen bir duruş olarak değerlendirilebilmektedir.

Her iki metnin yapısal derinliği bakımından karşılaştırıldığında kuşkusuz epik destanların arkaik bir zemine oturduğunu söylemek mümkündür. Ancak yapısal anlamda enstrüman tercihleri hususunda Saraydan Kız Kaçırma operasında, Doğu’ya has nefesli ve vurmalı sazların tercih edilmesi, Köroğlu’nun Arap’ın Kızını Kaçırması kolunda ise icra performansına bağlı dramatik gösterimler iki telli saz/dutarın eşliğinde icra edilmesi her iki yaratım arasında güçlü bir ilişki olduğunu göstermesi açısından yorumlanabilmektedir. Bu noktada Mozart’ın Doğu’ya öykündüğü söylenebilmektedir. Fonksiyonel açıdan, birinci metin sonuçları itibarıyla Avrupa merkezli oryantalizmin yükselişini öncülerken; Köroğlu’nun Arap’ın Kızını Kaçırması epik yaratımında ise 7. yy Arap-Türkmen savaşlarına binaen Türkmensahra bölgesine gelen Arapların evlilik yoluyla devşirildiğine, Türkmen toplumu içerisinde entegre edildiğine dair işlevsel referans sağlaması açısından değerlendirilebilmektedir. Sonuç olarak her iki yaratım arasındaki temel farklılıkların dünya görüşünden kaynaklandığını, benzerliklerin ise Batı medeniyetinin Türk öznesini kültürel Doğu’nun temsilcisi olarak görüp öykünmelerinden kaynaklandığını yorumlanabilmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği/ <i>Research and Publication Ethics</i>	Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine dair uyulması gereken tüm kurallara uyulmuştur/ <i>This study has adhered to all applicable rules regarding the principles of scientific research and publication ethics</i>
Etik Kurul İzni/ Ethics Committee Approval	* Çalışmanın etik kurul iznine gereksinimi yoktur/ <i>This study does not require approval from an ethics committee</i>
Yazarların Katkı Oranı/ Authors' Contribution Rate	Çalışma tek yazarlıdır/ <i>The study is authored by a single author.</i>
Yapay Zekâ Kullanım Beyanı/ AI Use Statement	Çalışmanın hiçbir aşamasında yapay zekâ araçlarından faydalanılmamıştır/ <i>Artificial intelligence tools were not used at any stage of the study</i>
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum yoktur/ <i>There are no circumstances in this study that could give rise to a conflict of interest</i>
Destek ve Teşekkür/ Support and Thanks	Çalışma kapsamında herhangi bir kişi, kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır/ <i>No support was received from any individual, institution, or organization in connection with this study</i>

Hangi Kızı Kaçırırdınız: Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası ile Köroğlu'nun Arap'ın Kızını Kaçırması Epigi Üzerine Bir Değerlendirme

Kaynaklar

- AHUNGRI, H. M. A (1381). *Türkmenlerin Tarihi*. Günbed Kavus: İlarman.
- ALKAN, Ö. ve SEVDİ, H. (2025). *Saraydan Kız Kaçırma*. (Çev.: Sevdâ Çandar), İstanbul: Fihrist Kitap.
- ATABAY, Ü. G. (2019). *W. A. Mozart'ın Saraydan Kız Kaçırma Operası'nda İşlenen Oryantalizm Olgusu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- AYTAÇ, G. (2016). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- BALKIŞ, L. B. (2010). "Defining the Turk: Construction of Meaning in Operatic Orientalism". *International Review of the Aesthetics and Sociology of Music*, Vol. 41, No. 2, 185–193.
- BAYTEKİN, B. (2006). *Kuramsal ve Uygulamalı Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- CHRISTIANSEN, P. (2008). "The Turk in the Mirror: Orientalism in Haydn's String Quartet in D Minor, Op. 76, No. 2 ("Fifths")". *19th-Century Music*, Vol. 31, No. 3, 179–192.
- ÇETİNER, E. (2023). "Saraydan Kız Kaçırma Operası'ndaki Konstanze Rolünün Aryaları Özelinde Karakter Gelişiminin İncelenmesi". *Balkan Müzik ve Sanat Dergisi*, C. 5, S. 2, 109-26
- ÇOBANOĞLU, Ö. (2015). *Türk Dünyası Epik Destan Geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- EKİCİ, M. (2004). *Türk Dünyasında Köroğlu (İlk Kol): İnceleme ve Metinler*. Ankara: Akçağ.
- ENGİNÜN, İ. (1999). *Mukayeseli Edebiyat*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- İMAMOĞLU, A. (2020). "Adımı Koymak: Karşılaştırmalı Edebiyat". *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, S. 22, 247-276.
- KEFELİ, E. (2006). "Karşılaştırmalı Edebiyat: Tanım, Yöntem ve İncelemeler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S.8, 331-350.
- KİTAPÇI, Z. (2004). *İlk Müslüman Türk Hükümdar ve Hakanları*. Konya: Yedikubbe.
- MEYER, E. R. (1974). "Turquerie and Eighteenth-Century Music". *Eighteenth-Century Studies*, Vol. 7, No. 4, 474–488.
- MOZART, W.A. (2022). *Saraydan Kız Kaçırma*. (Çev.: Murat Kaymaz), İstanbul: Vakıfbank Yayınları.
- ÖZDAMAR, F. (2014). *Tebriz Aşıklık Geleneği ve Tebrizli Aşık Ali (Ali Feyzullahî Vahid)*. Ankara: Berikan Yayıncılık.
- ÖZDAMAR, F. (2023). *İran Türklerinde Köroğlu Destanı: Gelenek, Bilimsel Birikim, İnceleme ve Metinler*. İstanbul: Ötüken.
- REİCHL, K. (2002). *Türk Boylarının Destanları (Gelenekler, Şekiller, Şiir Yapısı)*. (Çev.: Metin Ekici), Ankara: TDK.
- ROBINSON, P. (1993). "Is "Aida" an Orientalist Opera?" *Cambridge Opera Journal*, Vol. 5, No.2, 133–140.
- ROUSSEAU, A. M. and PİCHOİS, C. L. (1994). *Karşılaştırmalı Edebiyat*. (Çev. Mehmet Yazgan), İstanbul: MEB.
- SAİD, E. W. (2025). *Kültür ve Emperyalizm*. İstanbul: Metis.
- SAUSSY, H. (2003). "Comparative Literature?" *PMLA*, Vol. 118, No. 2, 336–341.
- SOLMAZ, E. (2020). *Özbek Köroğlu Destanı'nın Şahdarhan Kolu Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- STİLWELL, J. (2010). "A New View of the Eighteenth-Century "Abduction" Opera: Edification and Escape at the Parisian "Théâtres de la foire." *Music & Letters*, Vol. 91, No.1, 51–82.
- ŞAHSİ, R. (2020). *XIX. Yüzyılda Hazar Ötesi Türkmenlerinin Siyasi, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Yapısı*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- YILDIRIM, D. (1998). *Türk Bitiği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- YU, P. (2006). "Comparative Literature in Question". *Daedalus*, Vol.135, No.2, 38–53.
- ### Sözlü Kaynaklar
- KK-1. Meysem Teke, Günbed Kavus/Türkmensahra 1986, Lise, Bahşı. (Görüşme: 21.07.2019)
- KK-2.Şahsanem Muradi, Jergelan/Kuzey Horasan 1974, Ev Hanımı. (Görüşme: 03.08.2019).
- KK-3.Maya Semizadeh, Kelale/Türkmensahra 1965, Lisans, Yazar. (Görüşme: 03.08.2019).